

Уперед у минуле!

Дія другої частини кінотрилогії Роберта Земекіса «Назад у майбутнє» відбувається 2015 року: його берега людство врешті дісталось. Хоча чверть століття тому, коли зафільмували стрічку про вояжі в часі, видавалося: фантазмагоричне майбуття з пародіями на планшети, зі скейтами-літунами, мультиекранами та срібними шатами а-ля «перший астронавт на Місяці» – недосяжне. 25-річний ювілей фільму підштовхнув до того, аби, озброївшись гаслом від зворотного – «Уперед у минуле!», здійснити власну подорож у часі на коротку, але вельми драматичну дистанцію довжиною в 2014 рік. Предмет огляду – ключові події та явища вітчизняної (та навколівітчизняної) культури, які стали можливими лише в сучасному соціополітичному контексті.

1. Барикадна Шевченкіана

56

У березні 2014 року, коли столичний Майдан іще не послішав згортати намети, а Крим уже відкусили зажерливі щелепи північного сусіда, ми і світ відзначали 200-річчя Тараса Шевченка. За логікою поточного моменту урочистості передислокувалися з помпезних зал на майдан Незалежності. А оскільки барикади в центрі міста ще не розібрали, народ заповнив усі прилеглі до Хрещатика вулиці й провулки. Й від того свято набуло безмежного розмаху. Всеукраїнське віче «Встане Україна – світ правди засвітить!» розлилося людським океаном, озвавшись

по всій країні концертами, співами, читаннями. Кобзар зі своїм ювілеєм – як і належить Совісті нації – прийшов до нас у найважчий час. І від того стало трохи легше: Тарас із нами, ми з Тарасом!..

У контексті барикадної Шевченкіани недолугим проявом політичної сліпоти видалася акція російських підписантів: близько сотні тамтешніх діячів культури розродилися колективним листом на підтримку позиції Путіна щодо України. І хоча деякі з них пізніше безсоромно зізнавалися, що текст послання у вічність їм зачитали по телефо-

ну, від цих одкровенень епістолярний «шедевр» смердючості не позбавився. Пригадувалися слова Гессе: «Від нас, «інтелігентів», не було зиску, ми були непотрібною, відірваною від дійсності, безвідповідальною компанією...». Проте за кілька днів справа набула розкольницького характеру: 90 росіян, озброєних антагоністичними поглядами, випустили в світ звернення «Проти війни, проти самоізоляції Росії, проти реставрації тоталітаризму».

2. «Хайтарма»: несподівана адреса визнання

1 квітня фільм Ахтема Сеїтаблаєва «Хайтарма» про депортацію кримських татар отримав «Ніку» – найвищу російську кінонагороду з рук Швидкого, спецпредставника президента Росії. Згадані вище особистості з мислячого крила культурної інтелігенції, що зібралися в залі Московського театру оперети, висловили симпатію до київського режисера кримськотатарського поход-

ження (й, слід думати, до України) шквальними оваціями. Більш як річний поступ картини різновеликими кінофорумами увінчався гронами відзнак. Зокрема, нещодавно, в листопаді, вона перемогла на кінофестивалі в Трієсті. Для нашої країни феномен стрічки – не лише в її публічному визнанні на теренах недружньої держави чи то держав європейських, а й у факті фільмування якісного кіно меценатським коштом за тотального дефіциту вітчизняного екранного продукту.

(Ставленням до першоквітневої події парламентський журнал «Віче» поділився у № 9 за 2014 р.).

3. Мистецтво Майдану

Героїка столичних подій кінця 2013 – початку 2014 року та війна на Сході України спричинили інтеграцію специфічної тематики в усі види мистецтва. Без перебільшення: геть усі помітні імпрези минулого року так чи інакше пов'язані з реаліями патріотично забарвленого сьогодення. Стартувавши саме на головному майдані столиці ще під час Революції гідності, хвиля мистецтва спротиву докотилася і до найвідоміших арт-інституцій, і до скромних районних музеїв. Одна з наймасштабніших подій – листопадовий форум 40 художніх проєктів: *IX Art-Kyiv Contemporary* в Мистецькому Арсеналі. Центрова

експозиція форуму – добірка робіт іспанського художника й музиканта, співця кориди Хосе-Марії Кано, виконаних в оригінальній восковій техніці. Представляючи свого співвітчизника київській публіці на вернісажі, Надзвичайний і Повноважний Посол Королівства Іспанія в Україні Херардо Анхель Бугайо Оттоне скористався термінологією фієсти й зауважив, що для нашої країни настав «час правди». А ще додав, що український народ «узяв за роги свою долю й почав її змінювати».

Твір Хосе-Марії Кано із серії «Про провідіння»

4. Слова до влади

Вистраждані вербальні конструкції та експресивна риторика – інструментарій вітчизняних митців, регулярні звернення яких до заклопотаних можновладців є трендом 2014-го. Дедалі частіше лунали умовиводи про зв'язок між програною гуманітарною війною на Сході (і в Криму) із ганебним жебрацтвом культурної галузі. Тон висловлювань ставав спекотнішим із наближенням фіналу року, а отже, бюджетної лихоманки.

В одному з послань до профільного міністерства голова Національної спілки кінематографістів України Сергій Тримбач, зокрема, з боєм

зазначав: «Те, що питання культури були обійдені увагою всіх без винятку політичних партій, які брали участь у передвибірних перегонах, засвідчує: культура для нашої/ненашої політичної еліти не те що не входить до пріоритетів, а й узагалі не береться до уваги... Це – передумова грядущої національної катастрофи. Нація, на чолі якої така еліта, навряд чи має перспективи розвитку, тим більше заснованого на європейських цінностях. Серед чималої кількості фактів, що свідчать на користь сказаного вище, – практично повна зупинка фінансування кінематографу. Посилання на війну і важкий економічний стан є цинічною неправдою. Кошти на кінематограф є дуже невеликими і точно не зівзавними з масштабами крадіжок у державі. А війна перетвориться на щось перманентно вічне, якщо українського кіно (не тільки кінотеатрального) й далі не буде як учасника формування етнокультурних та світоглядних установок – передусім підростаючого покоління. Чому маємо Донбас у вогні? Бо Українська держава там не працювала як держава культури. І

не працює нині. Так буде й далі?» (5 листопада 2014 року).

У зверненні голів творчих спілок від 13 листопада 2014 року окреслено больові рецептори культурної галузі, названі її об'єкти, що ось-ось перетнуть останню межу зuboжіння. Провідні митці констатували: «Хто не хоче годувати власну армію, незабаром годуватиме чужу. Так само й з культурою. Святе місце порожнім не буває – замість кожної невиданої української книги на полиці стають десятки книг антиукраїнських, на місці кожного незнятого українського фільму з'являються десятки російських серіалів сумнівної якості...»

Згадаймо пріоритетну роль Комітету з питань культури і духовності в найдієвішій Верховній Раді перших скликань, куди входили провідні представники всіх політичних сил!.. Чому вони обирали тоді саме цей комітет? Тому що в перші роки незалежності боротьба йшла не за гроші, а за ідею, ставка була саме на культуру, на духовність, на патріотизм і віру – і записуватися лідери поспішали саме сюди, а не в закордонні чи бюджетні комітети».

5. Лики екранної музи

Революційної доби кіно й телебачення є індикаторами низьких та високих істин – мабуть, завдяки більшій доступності мистецтва екрана широкому загалові порівняно, приміром, із образотворчістю чи академічною музикою.

Резонансна справа вітчизняного режисера Олега Сенцова, заарештованого феєсбешниками за обвинуваченням у нібито тероризмі, відгукнулася в Україні показами його кіноробіт, а також численними акціями в Росії, Криму, далекому зарубіжжі заради визволення митця з російського полону. Назвавши Олега Сенцова «сучасною людиною...

із загостреною соціальною чутливістю», його видатний колега Олександр Сокуров сказав: «Я хочу бачити наступний фільм цього режисера. Я чекаю на цей фільм. Я хочу, аби він міг знімати свої фільми у Криму, Києві, Львові, Донбасі, Петербурзі, Варшаві... Скрізь, де може знадобитися художнє осмислення дуже непростих сучасних подій». Сенцова навіть заочно записали почесним членом журі 44-го Київського міжнародного кінофестивалю «Молодість» та 62-го Міжнародного кінофестивалю в Сан-Себастьяні. Де він, на жаль, через ув'язнення працювати не зміг.

Наступною колізією, продиктованою часом, стало відкликання понад 700 фільмів різних держав від участі у 36-му Московському міжнародному кінофестивалі. Це більш як дві третини від тих 1144 стрічок, які були заявлені від початку. Президент форуму Микита Михалков натомість зізнався в бажанні «бути незалежним та висловити протест проти формування покарати Росію». А тим часом його по-європейському налаштований брат Андрій Кончаловський, автор фільму «Битва за Україну», як і раніше, – на іншому боці барикад.

Минулий рік перетворив ще двох фільмотворців на учасників несвідомого протистояння. Рівновеликими одиницями в боротьбі за право представляти нашу країну на «Оскарі», аж ніяк не бажаючи галасливого конфлікту, виступили Мирослав Слабошпицький із фільмом «Плем'я» та Олесь Санін зі стрічкою «Поводир». Український оскарівський комітет віддав перева-

ції «Найкращий фільм іноземною мовою». Хоча успіх стрічки на вітчизняних теренах є феноменальним: уже за перші вихідні прокату в листопаді картину Саніна подивилися 94754 глядачі, а збір становив понад \$264556. Тим часом Мирослав Слабошпицький із фільмом «Плем'я», право на показ якого купили 25 країн, продовжує збирати кіноагроду по всьому світові (у кишені, з-поміж інших, три премії «Тижня критики» Каннського кінофестивалю, приз за найкращий дебют на Лондонському кінофорумі, гран-прі МКФ імені Андрія Тарковського «Дзеркало»). Хоч там як, але поява конкуренції за вічного дефіциту якісної вітчизняної екранної продукції – факт швидше позитивний, ніж навпаки.

А ось явище, що має перетворитися на тенденцію. 2014-го в Україні нарешті взялися за російські фільми й серіали. Їх забороняли не раз. Чималими порціями. Потужна навала на їхній екранний продукт пошири-

лася саме на стрічки, що загрожують нашим національним інтересам. У Нацраді з питань телебачення і радіомовлення, яка табуувала півтора десятки російських телеканалів, попереду ще чимало роботи з використання репертуарних вад. Потребу перелицювання програмної політики яскраво продемонструвала, приміром, телепрограма зимових свят, загиблена низькосортним російським «милом». Приправою до примітивних видовищ слугували стрічки категорії B із далекого зарубіжжя. Стихія тупості зомбувала глядачів геть усіх каналів. Ніби в світі не існує шедеврів світового кіно, ніби немає музики й театру високого ґатунку.

Кадр із фільму «Поводир»

до другому претендентові. А в грудні з'ясувалося: американські кіноакадеміки не включили «Поводир» до дев'яти фільмів шорт-листу, які претендують на лідерство в номіна-

6. Заслужили – отримали!

Під завісу року сталося довгоочікуване. Національна премія України імені Тараса Шевченка таки знайшла своїх героїв. Їх було визначено ще на початку 2014-го, коли країна поринула у вир війни й фінансові заохочення лауреатів були під великим питанням.

Головну премію видатним діячам культури вручив Президент України Петро Порошенко. Отже, лауреати:

колектив Донецького національного академічного театру опери та балету імені А. Б. Солов'яненка у складі диригента-постановника Василя Василенка, режисера-постановника Марії Курочки (ФРН), хормейстера-постановника Людмили Стрельцової, художнього керівника проекту Василя Рябенського

(помертно), артистки Тетяни Плеханової – за спільну українсько-німецьку постановку опери Ріхарда Вагнера «Летючий голландець», приурочену до 200-річчя німецького композитора;

культуролог-філософ Ірина Гаюк – за книгу «Ілюстрована енциклопедія вірменської культури в Україні»;

письменник Мирослав Дочинець – за романи «Криничар. Діяріюш найбагатшого чоловіка Мукачівської домінії» та «Горянин. Води Господніх русел»;

художник Любомир Медвідь – за серію живописних робіт «Ремінісценції»;

солістка Національної опери України Людмила Монастирська – за вокальні партії у виставах.

Твір Любомира Медведя із серії «Ремінісценції»

Замість епілогу

За особливо напруженої доби музи, як ведеться, не мовчать. Проте, аби вони не мовчали, їм потрібна відчутна підтримка держави. Картини, книжки або кіно, що зміцнюють дух нації, з повітря не народжуються. Здавалося б, розуміння галузі як ніші національної безпеки – безсумнівне. Але найгірші традиції попередніх правителів не переміщають культуру з бюджетних вислівів на пріоритетні позиції.

Про цю несправедливість під стінами Кабміну та Верховної Ради регулярно волають найкращі люди держави. Іншлаг на останніх засіданнях парламентського Комітету з питань культури і духовності став звичним явищем. Урешті, фінансування галузі в 2015 році зупиняється на позначці 2,1 млрд. гривень, що на 11 відсотків менше, ніж торік, проте

втричі більше, ніж планувалося в початковій редакції проекту закону про Державний бюджет України на новий рік (а ще візьміть до уваги скажений валютний курс!..).

Не випадково профільний комітет Верховної Ради останнім часом бив на сполох через несерйозність суми, яку передбачено на кіногалузь, – 74 млн. гривень. Бо лише стрічки, зі створення яких уже кипить робота, мають отримати 120 млн. І якщо кінематограф таки озброїться додатковими 226 млн. гривень, обіцяними Прем'єр-міністром України Арсенієм Яценюком, і видатки на фільмову індустрію сягнуть таких потрібних 300 млн. гривень (близько \$17,6 млн.), чи зміниться принципово ситуація? І навіть якщо кошти з недержавних скриньок потоком

вливатимуться у вітчизняне кіно, чи швидко встане воно з колін?

Наостанок кілька цифр. Виробництво найдорожчого голлівудського блокбастера «Пірати Карибського моря-3: На краю світу» коштувало \$300 млн. Найдорожчий фільм за всю історію кіно – «Війна і мир» Бондарчука, відзнятий у 1960-ті, – у перерахунку на день нинішній «потягнув» би на \$700 млн. А згадувана на початку стрічка «Назад у майбутнє-2» 25 років тому обійшлася її творцям у \$40 млн. Звісно, якісні картини можна знімати й значно меншим коштом. Приклад цього – всі названі в огляді нові вітчизняні фільми, які гідно оцінені за межами України. Та істина невелимолима: жодна національно значуща справа не буває копіюваною. Ані кіно. Ані культура загалом.